

MAKTABGACHA YOSH DAVRI BOLALARINI MAKTABGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK JIHLTLARI

Quramboyeva Dildora Abdulla qizi

Guliston davlat universiteti

Pedagogika va psixologiya kafedrası magistranti

+998971232724

dildoraabdullaevna1@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18309337>

Annotatsiya

Ushbu maqolada maktabgacha yosh davri bolalarini maktab ta'limiga tayyorlash jarayonining psixologik jihatlari ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi. Maktabga psixologik tayyorlik tushunchasining mazmuni ochib berilib, bolaning intellektual rivojlanishi, hissiy-irodaviy barqarorligi hamda ijtimoiy moslashuv darajasi maktab ta'limidagi muvaffaqiyatning muhim omillari sifatida asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, maktabga tayyorlik, psixologik tayyorgarlik, psixik rivojlanish, hissiy-irodaviy soha, ijtimoiy moslashuv, bola shaxsi.

Zamonaviy ta'lim tizimida maktabgacha ta'lim bosqichi bolaning keyingi rivojlanishi va ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini belgilovchi muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bolalarni maktab ta'limiga puxta va har tomonlama tayyorlash masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida dolzarb muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Chunki ushbu davrda bolaning psixik jarayonlari, shaxsiy xususiyatlari, ijtimoiy moslashuvi hamda o'quv faoliyatiga tayyorgarligi jadal shakllanadi.

Maktabga tayyorlik tushunchasi ko'p qirrali bo'lib, u nafaqat bolaning savodxonlik elementlariga ega bo'lishini, balki uning psixologik jihatdan yangi ijtimoiy rol – o'quvchi rolini qabul qila olish darajasini ham anglatadi. Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, maktabga tayyorlik bolaning intellektual rivojlanishi, hissiy-irodaviy barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi, muloqot ko'nikmalari va o'z xatti-harakatlarini boshqarish qobiliyati bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli bolani maktabga tayyorlash jarayonida aynan psixologik jihatlarga alohida e'tibor qaratish zarur.

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, ushbu bosqichda asosiy psixik jarayonlar — diqqat, xotira, tafakkur, nutq, tasavvur hamda irodaviy sifatlar jadal rivojlanadi. Agar bu jarayonlar yetarli darajada rivojlanmagan bo'lsa, bola maktab sharoitiga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelishi, o'quv faoliyatida stress holatlarini boshdan kechirishi mumkin. Shu bois, maktabgacha ta'lim muassasalari, otalalar va psixologlar oldida bolalarni maktab ta'limiga psixologik jihatdan tayyorlash vazifasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabga psixologik tayyor bo'lgan bola yangi muhitga tez moslashadi, o'qituvchi va tengdoshlari bilan samarali muloqotga kirishadi, o'quv topshiriqlarini mustaqil bajarishga intiladi hamda o'z hissiy holatini boshqarish qobiliyatiga ega bo'ladi. Aksincha, psixologik tayyorgarlik yetarli darajada shakllanmagan bolalarda qo'rquv, ishonchsizlik, diqqatning tez chalg'ishi va o'quv faoliyatiga bo'lgan salbiy munosabat kuzatilishi mumkin.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi kunda ta'lim sifatini oshirish jarayonida bolaning yosh va individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda

maktabga tayyorlash masalasi ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlashda ularning psixologik rivojlanish darajasini aniqlash, mavjud muammolarni barvaqt aniqlash va profilaktik chora-tadbirlar ishlab chiqish muhim vazifalardan biridir.

Ushbu ilmiy maqolaning maqsadi maktabgacha yosh davri bolalarini maktabga tayyorlashning psixologik jihatlarini tahlil qilish, psixologik tayyorlik tushunchasining mazmunini ochib berish hamda ushbu jarayonda muhim hisoblangan psixik omillarni yoritishdan iborat. Maqolada bolaning intellektual, hissiy-irodaviy va ijtimoiy rivojlanish jihatlarini maktabga tayyorlik nuqtai nazaridan ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Maktabgacha yosh davri bolalarini maktab ta'limiga tayyorlash jarayonida psixologik tayyorlik muhim markaziy tushuncha hisoblanadi. Psixologik tayyorlik — bolaning yangi ijtimoiy rolga qabul qilishga, o'quv faoliyatiga moslashishga hamda o'z xulq-atvorini ongli ravishda boshqarishga tayyor bo'lish holatidir. Bu holat bolaning faqat bilim darajasi bilan emas, balki uning shaxsiy, hissiy, irodaviy va ijtimoiy rivojlanishi bilan belgilanadi.

Ilmiy tadqiqotlarda psixologik tayyorlik ko'p komponentli tuzilma sifatida talqin qilinadi. Ushbu komponentlar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, biri ikkinchisini to'ldiradi va rivojlantiradi. Agar ushbu komponentlardan biri yetarlicha shakllanmagan bo'lsa, bolaning maktabga moslashish jarayoni murakkablashadi.

Maktabgacha yosh davrida bolaning intellektual rivojlanishi maktabga tayyorlikning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Intellektual tayyorlik bolaning tafakkur jarayonlari, mantiqiy fikrlash qobiliyati, nutq rivoji, xotira va diqqat barqarorligi bilan belgilanadi. Ushbu jarayonlar bolaning o'quv materialini qabul qilishi va uni qayta ishlashi uchun zarur psixologik asosni yaratadi.

Maktab ta'limida bolaning oldiga aniq vazifalar qo'yiladi, u topshiriqlarni ma'lum tartib asosida bajarishi, ko'rsatmalarga amal qilishi va o'z faoliyatini rejalashtira olishi talab etiladi. Shu sababli maktabgacha yosh davrida bolaning diqqatini jamlay olish, eshitilgan va ko'rilgan axborotni tushunish hamda uni eslab qolish qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Nutq rivoji ham intellektual tayyorlikning ajralmas qismi hisoblanadi. Nutqi yetarli darajada rivojlangan bola o'qituvchi bilan muloqot qilishda, topshiriqlar mazmunini anglashda va o'z fikrini ifodalashda kamroq qiyinchiliklarga duch keladi. Nutqning rivojlanishi tafakkur jarayonlarining chuqurlashishiga ham xizmat qiladi.

Maktabga psixologik tayyorlikda hissiy-irodaviy soha alohida ahamiyatga ega. Hissiy barqarorlik bolaning yangi muhitga moslashishida, muvaffaqiyatsizliklarga bardosh berishida va stressli vaziyatlarda o'zini tuta bilishida muhim rol o'ynaydi. Maktab hayoti boladan sabr-toqat, intizom va mas'uliyatni talab qiladi.

Maktabgacha yosh davrida bolalarda hissiyotlar tez-tez almashib turadi, ularning emotsional reaksiyalari kuchli va beqaror bo'lishi mumkin. Shu sababli ushbu davrda bolaga o'z hissiyotlarini anglash va boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Hissiy jihatdan tayyor bo'lgan bola o'qituvchi tanqidini to'g'ri qabul qiladi, tengdoshlari bilan kelishmovchiliklarni agressiyasiz hal etishga intiladi.

Irodaviy sifatlarning rivojlanishi ham maktabga tayyorlikda muhim ahamiyat kasb etadi. Bola o'z xatti-harakatlarini nazorat qila olishi, vazifani oxirigacha bajarishga intilishi va

qoidalarga rioya qilishi lozim. Irodaviy sifatlari yetarlicha shakllangan bolalar o'quv jarayonida mustaqillik va faollikni namoyon etadi.

Maktab ta'limi bolaning ijtimoiy muhitini tubdan o'zgartiradi. Endilikda bola faqat oilaviy doirada emas, balki keng ijtimoiy guruh — sinf jamoasi ichida faoliyat yuritadi. Shu sababli maktabga tayyorlikda bolaning ijtimoiy moslashuvi muhim psixologik omil hisoblanadi.

Ijtimoiy tayyorlik bolaning kattalar va tengdoshlari bilan samarali muloqot o'rnatish, umumiy qoidalarga rioya qilish hamda o'z xatti-harakatlarini jamoa talablariga moslashtirish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Muloqot ko'nikmalari rivojlangan bolalar sinf jamoasiga tez moslashadi va o'zlarini psixologik jihatdan erkin his qiladi.

Shuningdek, bolaning ijtimoiy tajribasi, ya'ni o'yin faoliyatida, guruhli mashg'ulotlarda va jamoaviy faoliyatda ishtirok etishi maktabga tayyorlikni mustahkamlovchi omil hisoblanadi. O'yin jarayonida bola ijtimoiy rollarni o'zlashtiradi, bu esa maktab muhitidagi rollarni qabul qilishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yosh davri bolalarini maktabga tayyorlash murakkab va ko'p qirrali psixologik jarayon bo'lib, u bolaning intellektual, hissiy-irodaviy va ijtimoiy rivojlanishini o'z ichiga oladi. Maktabga psixologik tayyorlik bolaning yangi ta'lim muhitiga moslashuvi va o'quv faoliyatida muvaffaqiyatli ishtirok etishining muhim sharti hisoblanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, psixologik jihatdan tayyor bo'lgan bolalarda o'qishga bo'lgan qiziqish yuqori bo'ladi, ular o'z imkoniyatlariga ishonadi va o'quv jarayonida kamroq stress holatlarini boshdan kechiradi. Bunday bolalar o'qituvchi bilan samarali muloqot o'rnatadi hamda sinf jamoasida faol ijtimoiy munosabatlarga kirishadi.

Shu bilan birga, maktabga tayyorlash jarayonida bolaning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olish zarur. Har bir bolaning rivojlanish sur'ati, qiziqishlari va ehtiyojlari turlicha bo'lgani sababli yondashuv ham individual bo'lishi lozim. Ushbu jarayonda pedagog, psixolog va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash mumkinki, maktabgacha yosh davrida bolalarning psixologik tayyorgarligini ta'minlash nafaqat ularning maktab ta'limidagi muvaffaqiyatini, balki kelajakdagi shaxs sifatida shakllanishini ham belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Shu bois mazkur masalaga ilmiy yondashish va psixologik asoslangan metodlarni amaliyotga tatbiq etish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abduraxmonov, F. A. Maktabgacha pedagogika va psixologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'ulomova, Sh. Q. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Qodirova, N. M. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanish psixologiyasi. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021.
4. Karimova, D. R. Maktabga psixologik tayyorlash metodlari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
5. Vygotskiy, L. S. Psixologik rivojlanish nazariyasi. – Moskva: Pedagogika, 2017.
6. Elkonin, D. B. Bolalik davrlarining psixologik asoslari. – Moskva: Smysl, 2016.
7. Bozhovich, L. I. Shaxs rivojlanishining psixologik muammolari. – Moskva: Prosveshcheniye, 2018.
8. Muxamedova, S. U. Maktabgacha ta'limda psixologik yondashuvlar. – Toshkent: Fan, 2022.

9. Zokirova, M. X. Bolalarda ijtimoiy moslashuv va psixologik tayyorgarlik. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
10. Davletshin, M. G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2019.